

metlenség, hogy Augustus Caius Julius Caesar Octavianus Imperator és Caesar Caius Julius külön tételként szerepel), sehol nem található meg azonban az annotációban megjelölt személyek neve. Ezzel, noha Ojtozi Eszter a könyvek tartalmára vonatkozóan fontos feltárásokat végzett, saját munkájának eredményét teszi nehezen hozzáférhetővé. Így csak az egész katalógus végiglapozásakor bukkan rá a kutató olyan érdekességekre, hogy az egyik kötetben (391. tétel) négysoros Zrínyi Miklósról szóló kéziratos vers szerepel (*Epigramma de obitu Nicolai Zerényi*) vagy hogy Melchior Guttwirt jezsuita munkáját II. Rákóczi Ferencnek ajánlotta (275. tétel). A nyomdahelyek és nyomdászok mutatója – mint említettük – nem tartalmazza a kiadók nevét, pl. a mainzi Johann Baptista Schönwetter több művet jegyez mint nyomdász, de amikor a „sumptibus” kifejezés áll a neve előtt (443. tétel), munkája már a nyomdásznév

nélküli kategóriába tartozik. A címlapfótoval illusztrált 190. tétel impresszumában viszont azt olvashatjuk: „Verlegts Johann Völcker/ Buchhändler daselbst”, a mutatóban mégis Völcker Johann mint nyomdász van feltüntetve. Szokatlan módja a nyomdászmegjelölésnek, hogy a nominativusban álló invertált nevek után zárójelben időnként szerepel az „apud” kitétel, de a német nyomdászoknál nincs „durch” vagy „bei” viszonyzó. Sajnos a két katalógus tételszámozása nem folyamatos, ez a későbbiekben is megnehezíti majd a hivatkozási technikát.

A mutatók közül nem hagyható említés nélkül az időrendi és a nyelvi megoszlást tükröző regiszter és a possessorok meghatározásának fáradtságos munkája. Mivel a 17. századi külföldi nyomtatványok hazai katalogizálása még a kezdeteknél tart, Ojtozi Eszter katalógusa következetlenségei ellenére megérdemli a figyelmet.

Németh S. Katalin

ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK BATSÁNYI JÁNOSRÓL

Szerkesztette Kertész Károly, Tapolca, 1995, 220 l.

Batsányi János halálának 150. évfordulója volt 1995-ben, s ennek kapcsán egy kissé ismét ráirányult a figyelem az utóbbi időben nem túl gyakran emlegetett jelentős költőegyeniségre. Különösen örvendetes, hogy egy egész kötetre való tanulmány is összegyűlt ez alkalomból, méghozzá középiskolások és tanárok tollából. 1994-ben a tapolcai Batsányi Emlékbizottság, valamint a Batsányi János Gimnázium és Postaforgalmi Szakközépiskola pályázatot írt ki Batsányi műveinek elemzésére, amelyre közel száz pályamű érkezett be. Ebből a termésből válogatott a tapolcai

Városi Könyvtár és a Batsányi Emlékbizottság kiadásában megjelent kötet. Nem lehet eléggé hangsúlyozni annak a jelentőségét, hogy diákok nagy számban irodalommal, ráadásul régi irodalommal foglalkoznak. Az egyéni kutatás, az elemzésen való gondolkodás, a szakirodalom böngészése az irodalomértés fejlettebb fokához vezető út egy fontos állomása lehet, s biztos vagyok benne, hogy mindazok, akiknek dolgozatait e könyvecskében olvashatjuk, sokra haladtak munkájuk során. A közölt pályamunkák között persze van színvonalbeli ingadozás, s az is

természetes, hogy a felnőttek munkái érettebbek. De a diákok írásaiban is találunk jól sikerült részeket, vannak érdekes, az iskolástól eltérő megközelítéssel fogalmazott dolgozatok (pl. Németh István Péter eredeti meglátásokat is tartalmazó elemzése *A rab és a madárról*, kár, hogy több tévedés is benne maradt). A felnőttek elemzéseink inkább a kötet vége felé helyezkednek el, s tárgyválasztásukban is az életmű olyan kevésbé előtérben álló darabjait célozták meg, mint *A magyar lantos* (pl. Nagy Istvánné „...*ha hazád volt, az marad örökre*” című írása).

Érdekes számvetésre ad lehetőséget a gyűjtemény a szakirodalmi kutatások új eredményeinek a szélesebb közvéleményhez való eljutása, az oktatásban történő hasznosulása tekintetében. Örvendetes látni a felhasznált irodalmak széles körét, a gondos tájékozódást. A szerkesztő megjegyzi utószavában, hogy a „fő figyelem az ismertebb versek felé irányult”. Ezt teljesen természetes jelenségnek tarthatjuk, hiszen nem a korszak kutatóinak publikációiról van szó, amelyeknél a tematikai és eredménybeli újdonság elvárható. Az ismert versek feldolgozása azonban többnyire alapos olvasottságra épül, sokrétű szempontrendszer figyelembevételével. Mindazonáltal feltűnő, hogy bizonyos régi tételek milyen szívóssággal élnek tovább, még olyan munkákban is, amelyeknél egyébként szembeötlő a modern szakirodalmi tájékozódás jelenléte is. Úgy látszik azonban, hogy az új eredmények csak nehezen küzdik le, szorítják háttérbe a hatkötetes akadémiai irodalomtörténet által is rögzített megközelítési módok konvencióit.

Két példát hoznék erre a jelenségre. Az egyik az, hogy az elemzésekben állandó és

szoros a kapcsolat a politikummal, a történeti-politikai eseményekkel. Az persze nem kétséges, hogy Batsányi erősen politikus alkatú költő volt, de ez nem jelenti azt is egyben, hogy a művek világát *első-sorban és főleg* a politikum szemszögéből kellene és lehetne megközelíteni. Nem feltétlenül valami leegyszerűsített vagy jobb esetben homályos körvonalú forradalmiság az, ami minősíti a verseket. A Batsányi-költészet középpontjában inkább egy magatartás, egy megformált költői szerep áll, s ennek vannak politikai vonatkozásai is. A másik általam kiemelendőnek vélt jelenség pedig azzal van összefüggésben, ahogy az említett átpolitizáltság megjelenik. Rendkívül sokszor olvashatjuk a nemesi ellenállás és jozefinizmus kettősségét mint a kor meghatározó polaritását, amelyben Batsányi a nemesi ellenállás oldalán helyezkedik el. Túl azon, hogy – mint említettem – nem innen nyílik igazán termékeny nézőpont a versekhez, ez a kettősség mára már így, ebben a kizáró formájában nem is tartható. Batsányi megítéléséhez sem szolgáltatathat tehát alapot. Ha kiszabadítjuk e fogalmi dualizmus szemléleti béklyóiból Batsányit (és a kor egészét), egészen más megvilágításba kerülhetnek a vizsgált jelenségek. A szakirodalomban már régen lezajlott átértékelődés a szélesebb közvéleményben még nem igazán keltett hullámokat, hatása, úgy tűnik, még nem elég erőteljes. A kötet tanulsága épp ezért igen megszívlelendő a korszak kutatói számára.

Vannak azonban olyan problémák is a tanulmányokban, amelyek semmilyen módon nem számíthatnak megértésre. Ilyenek a tárgyi tévedések és a helyesírási (esetleg néhol sajtó)hibák. Azt is előre kell azonban bocsátanunk e tekintetben, hogy

itt többnyire diákok dolgozatairól van szó, akiktől az ilyen jellegű hibák elkövetése azért nem teljesen váratlan és így tolerálható jelenség. Ez a belátás, amely persze nem akarja a dolgozatíró diák felelősségét teljesen megszüntetni, nem jelenti annak az elnézését, hogy a hibák nyomtatásban is megjelentek. E tekintetben egyértelműnek látszik a bírálók, szerkesztők, közreadók felelőssége, nekik (vagy egy általuk felkért lektornak) kellett volna a hibákra rámutatniuk, s azokat kijavíttatniuk.

Néhány jelentősebb tárgyi tévedés: *A látó* című vers nem Batsányi elfogatása előtt, 1794 novemberében keletkezett, hanem 1791–1792 táján, ahogy arra a dolgozatíró is utal a mondat második felében (25); a *Levél Szentjóni Szabó Lászlóhoz* című híres verset nem Batsányi írta Szentjóni versére válaszul, hanem pont fordítva, Batsányi e versére született Szentjóni töredékes válaszverse, ráadásul nem 1793-ban, hanem 1792-ben (53); a Batsányiról író irodalomtörténész Baróti Dezső, nem pedig Szabó Dávid, aki ugyan a Baróti előnevet viselte, de Batsányi kortársa volt (101, 109); nem világos, hogy a „Vörösmarty *Varázsfuvolója*” megnevezés, ami a *Csongor és Tündére* utal, egy kissé ügyetlenül fogalmazott metafora, vagy pedig elírás (112) stb.

Megjegyezhető továbbá a gyakori leegyszerűsítő fogalmazásmód, ami sokszor már a kijelentés igazságtartalmát is elveszi: pl. Batsányi plebejus származása nem volt egyedülálló jelenség a kor irodalmában (17), a bokorrimes 12-eseket a párosrím és az időmértékes verselés előretörése ellenére is széles körben használták a korban (33), Batsányi és Kazinczy ellentéte sokkal bonyolultabb kérdés, hogysem politikai szembenállásra vezethetnénk vissza, ráadásul egyikőjük álláspontjával sem azonosulhatunk kritika nélkül (66), a szerencse pedig nemcsak a feudalizmus idején nagy úr (97). Továbbá sok helyesírási és/vagy sajtóhibát találtunk a könyvben, amelynek egyébként a tipográfiai kivitelezése is kívánnivalókat hagy maga után.

A felsorolt hibák egy jó része gondosabb szerkesztői munkával kigyomláható lett volna, más részük azonban az anyag sajátosságaihoz tartozik, hiszen ne feledjük, nem szaktudományos műről van szó, hanem egy pályázatra beérkezett dolgozatokat közreadó kötetéről. Jelentősége éppen ebben áll: a szélesebb irodalomértő közönség kapott megnyilatkozási lehetőséget itt, s a tanulmányok többsége szépen tanúsítja az irodalom szeretetét.

Debreczeni Attila

„D. T. ÚR X.-BEN”

(TANULMÁNYOK ÉS DOKUMENTUMOK DÉRY TIBORRÓL)

Szerkesztette Botka Ferenc, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 1995, 148 + CXCVI l.

(A Petőfi Irodalmi Múzeum Könyvei, 4).

A kötet címe – amint ezt az olvasó a *Bevezetőből* megtudhatja – Kosáry Domokostól származik, aki 1958 ősze és 1959 tavasza között Déry Tiborral közös kör-

házi börtöncellában töltötte büntetését, az ágy szélén ülve írta *Széchenyi Döblingben* című könyvét, és tanúja volt a *G. A. úr X.-ben* születésének. Déry asztal és szék híján